

De weesmens

Saskia Moerenhout

De weesmens

Een kabinet
van
natuurlijke curiositeiten

MMXVI

colofon

Eerste druk juni 2016

Copyright © 2016 Saskia Moerenhout

Omslagillustratie Saskia Moerenhout
Portretfoto Sjaak Ramakers

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand,
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere
manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Voor overname kunt u zich wenden tot:
saskiamoerenhout@gmail.com

ISBN 978 94 021 4212 9 / NUR 301

www.bravenewbooks.nl

**Suave, mari magno turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem**

Lucretius, De Rerum Natura II

Wat een genot, zeestormen, schipbreuk, lijken,
Veilig vanaf een duintop te bekijken

CATALOGUS

INGANG – *Plattegrond* 9

EERSTE ZAAL

1. *Een halve idioot (uit een legaat)* 11
2. *Een gevelsteen voorstellende een paapse heilige* 17
3. *Een struisvogelei* 29
4. *Een tuinontwerp (miniatuur)* 45
5. *Antiek beeldje van de god Pan* 53
6. *Een mechanisch beest* 67
7. *Een porseleinen herderinnetje uit Meissen* 76
8. *Een luchtpomp gemaakt door mijnheer Boyle, uit Engeland* 81
9. *Een vijfmaands foetus in utero* 101
10. *Paalworm (meerdere exemplaren)* 109
11. *Enige schelpen van de Hollandse kust* 120
12. *Portret van een Romeins dichter* 126
13. *Een wangedrocht op sterk water* 133
14. *Een geïllustreerde catalogus ten behoeve van buitenlandse bezoekers* 135
15. *Verklarende woordenlijst* 142
16. *Gouden letters in een zak (uit de oudheid)* 145
17. *Een roeiboot gebruikt tijdens de zondvloed* 162

TWEEDE ZAAL

18. *Een grote belder verlichte vitrinekast met daarin prismatisch glas; alsmede een stemvork (door de meeste bezoekers overgeslagen)* 178
19. *Parels (in bruikleen)* 217
20. *Een trilobiet* 221
21. *Een herbarium* 227
22. *Een zeester* 234
23. *Twee skeletten met een onzichtbaar verschil* 247
24. *Een snuifdoosje (niet openen in het bijzijn van dames)* 259
25. *Zaad, zaden* 270
26. *Huid van een zeemeermin* 279
27. *Manna* 294

DERDE ZAAL

28. *Malachiet uit het eiland van Calypso* 300
29. *Planten en voortplanten* 315
30. *Een kom zoetwaterpoliepen (loodzwaar)* 328
31. *Het zegel van de koning van Pruisen* 359
32. *Instrumenten der vroedkunde* 379
33. *Junibloemen* 391

VIERDE EN LAATSTE ZAAL

34. *Slachtoffers van een aardbeving* 398
35. *Vrouwelijke voortplantingsorganen van de hond, blootgelegd tot nut van het nageslacht* 404
36. *Een schilderij van Fragonard* 412
37. *Een zeemonster* 421
38. *Een klompje ambergris* 437
39. *Een weegschaal om personen te wegen tot op een honderdste grein; een camee van W. A. Mozart als kind* 442

UITGANG – Naar de Tuin 454

INGANG – *Plattegrond*

Holland is plat. Om de lijn te tekenen die lucht en land scheidt, mag je wel een liniaal gebruiken, tenzij het gaat om de gemakkelijk glooiende westgrens, de duinen die het land van de zee scheiden. Vanaf die duinen gezien is Holland een landkaart waarop echte mensen en dieren rondscharrelen tussen tekentafel–waterwegen. Hier wandelde ook Jacob van Ruisdael met zijn schetsboek, en op een dag beklom hij de duinen bij Bloemendaal om het uitzicht op Haarlem te tekenen. (Mogelijk beklom hij het duin om een andere reden; hoe dan ook, die schets was het resultaat.)

Wie graag rustig het toneel van handeling bekijkt terwijl als het ware de ouverture nog speelt en de personages in de coulissen met hun kostuums en tekst bezig zijn, die is bij deze uitgenodigd de schilder te vergezellen. Maar eerst staan we een ogenblik stil bij die lezers wier tijd te kostbaar is voor in- en uitweidingen. Hijgend komen ze binnenrennen, jas nog half aan, kunnen niet aan een roman beginnen tenzij in volle vaart, *in medias res*, spanning en actie. We nemen hier afscheid van hen. Zij gaan in Haarlem, stad van drukkers en boekverkopers, een ander boek uitzoeken.

Inmiddels zitten wij naast de schilder in het zand. *In medias res*. Daar zijn bijvoorbeeld geuren: inkt, zand, wilde tijm, konijnkeutels, heel zwakjes de Noordzee een uur gaans achter ons. Geluiden: de wind in droge kruiden en distels, de pen op het papier. Meneer Van Ruisdael tekent snel – zonder liniaal – het uitzicht.

In de middenverte liggen stroken linnen op bleekvelden. Daarachter wat schuurtjes en moestuinen. Het achterdoek, de lucht, heeft aan de zoom een flardje zwarte kant: de daken en torens van Haarlem. Niet het meest spectaculaire landschap. Geen drama. Geen eiken die zich kronkelen onder onweersluchten. Terloops krabbelt de vuist wat struikjes neer, paden, een herberg. De belichting is doordeweeks te noemen. Eigenlijk is het onderwerp zo saai dat je je afvraagt: waarom werd die tekening gemaakt? Uit verveling? Een meditatie over nietigheid?

EERSTE ZAAL

1. *Een halve idioot (uit een legaat)*

Keesje kende geen ander land. In al zijn vijfentachtig jaren kwam hij niet buiten de grenzen van de zojuist geschetste tekening. Het was al meer ruimte dan hem lief was. Een paar uitstapjes naar de duinen en naar Spaarndam (nog net zichtbaar, voor de lezer links) waren verwarrende avonturen, zeker niet door hem geïnitieerd. Voor de rest sleet hij zijn dagen in de stad Haarlem.

Tegen de tijd van Keesjes geboorte was het wonder van Haarlems tientallen meesterschilders zo ongeveer uitgewerkt. In de ateliers van Ruisdael en de anderen zaten nu wevers, volders en bierbrouwers, vaak vluchtelingen uit Vlaanderen en Frankrijk. Hier hadden ze het gevonden, twee zeldzame kostbaarheden, helder duinwater en geloofsvrijheid. In Holland werden boeken gedrukt die verder in heel Europa verboden waren. Er was wel een censor, maar die profiteerde op zijn manier van het tolerante klimaat door zijn werkdag te beginnen met urenlang theedrinken bij moeder de vrouw om vervolgens met vrienden te gaan biljarten, de dag besluitend met een kreeftje en een wit wijntje bij De Geleerde Man in Bennebroek, als er niets in de komedie was. Sommige boeken waren wel degelijk verboden. Die werden, anoniem, van onder de toonbank verkocht – het kon er losbandig aan toe gaan – zonder dat de uitgever voelde dat hij als hugenoot, calvinist, katholiek of mennoniet tekort schoot. Deze mensen dankten hun leven aan tolerantie. Daarbij was je wel gek om negotie te weigeren. Geld verdienen was een deugd waarmee men land en familie ondersteunde, terwijl de duivel werk vindt voor ledige handen. Gelukkig kon er nog genoeg ledigheid genoten worden onder de banier van het Vredig Gezinsleven die te pas

en te opas in conversatie werd ontrold. De vlag die daadwerkelijk boven Haarlem wapperde voerde het motto *Vicit Vim Virtus*. Deugd is sterker dan geweld. Een optimistisch stadje.

Daar lag het, in innige omstrengeling met zijn rivier die, alle grandeur ten spijt, niet veel meer behelsde dan die ene brede koopmanshuizen weerspiegelende bocht. Ontsprongen uit een naburig meertje was het Spaarne net lang genoeg voor ontspannen roeitochtjes, om te eindigen in het IJ, nog zo'n onzijdig water, geen rivier en geen meer. Verder had Haarlem twee zeeën binnen loopafstand, de Noordzee in het westen en de Zuiderzee in het oosten, maar daar het Spaarne in geen van beide uitmondde was de stad nauwelijks een centrum van wereldhandel. Niet dat de Haarlemmers dat ambieerden. Als de wereld maar af en toe boeken kwam kopen. Soms las Haarlem die boeken zelf, soms niet.

Keesje leerde nooit lezen. Hij kon niet eens zo goed praten als anderen. Hij kon geen knopen leggen, de juiste dop op de juiste pot doen of het Onze Vader opzeggen. En alsof het nog niet erg genoeg was dat de natuur hem zo stiefmoederlijk had bedeed deed vrouwe Fortuna nog een duit in het zakje en maakte hem op zijn vierde tot wees. Maar als de dames dachten hiermee een streep door zijn toekomst gehaald te hebben, dan hadden ze toch buiten de burgers van Haarlem gerekend. Keesje werd verzorgd tot aan zijn dood en zelfs daarna nog gemist, een beetje zoals je het gescharrel en de eetgeluiden van een huisdier kunt missen. Hij kreeg van het weeshuis een begrafenis waar chocolade werd geschonken. 'Een sober man is van ons heengegaan,' zei dominee Van Kampen. 'Drank, hoererij, godslastering, hij wist niet eens wat het was.'

'Hij kende zijn plaats,' zei meneer Savrij, de leraar in de natuurlijke wijsbegeerte.

'Ach,' zei moeder Mossel van het weeshuis, 'het was een lam. D'r zat geen kwaad bij.'

Men keek alsof de stad een groot verlies geleden had. Alsof hij hun allerlei diensten bewezen had in plaats van andersom.

‘Nou willen jullie zeker alles weten over z’n geboorte.’ Moer-Elsie de vroedvrouw leunde tegen de zwengel van de pomp om de aandacht te krijgen. De emmers werden neergezet. Wat had zijn moeder dan voor wangedrocht gezien toen ze zwanger was, vroeg een vrouw.

‘Niks wangedrocht. Dat kindje, die Keesje, daar mankeerde niks aan toen hij uit de moederschoot kwam. Moer-Elsie ziet zoiets. Het gebeurde,’ ze ademde, ‘vlak daarna. Luister. Anna Hildebrand was nog te jong.’

‘Onze Talleke was pas vijftien. Haar kindje is goed.’

‘Te jong om te sterven. Niet bereid om te gaan.’ Moer-Elsie kakelde. ‘Meiden, jullie weten allemaal wat een dikke buik betekent. Een reis naar de poort van leven en dood. En nou zijn er moedertjes, die verdommen dat. De dood maakt ze furieus. De moederfurie, jaja, berg je maar. Dan gaan ze touwtrekken met het kleintje, als ze doorhebben dat er maar genoeg leven is voor één van beiden.’

‘Godbewaar,’ werd er gezegd, en: ‘Net zoiets als je kindje in de gracht gooien.’

De vroedvrouw haalde haar schouders op. ‘Denk je eens in haar plaats. Jezus wat was het wijffie mooi. En rijk. Net getrouwd met de knapste kerel van de stad. Nieuw huis gekocht, nieuwe meubels. Gaat ze dat allemaal loslaten?’ Ze knikte, de kringsspieren van mond en ogen iets versoepelend. ‘Had ik maar... Maar je ziet het ook zo zelden, wat er toen gebeurde.’ Ze wachtte even om de woorden in haar mond voor te proeven. ‘Anna vecht als een kat, voor d’r eigen leven, niet voor het kleintje. Ze verdomt het om toe te geven. Had ik het op tijd gezien, dan had ik meteen... Maar toen ik de navelstreng doorsneed toen was het al te laat. De moeder dood. En het borelingske beroofd van z’n verstand.’ Ze nam haar emmer weer op. Haar vingers kropen voelend langs het hengsel. ‘Anna Hildebrand nam de helft van Keesje zijn ziel met zich mee het graf in. Misschien blijft ie leven. Maar niemand kan ooit aan dat jochie geven wat z’n bloedeigen moeder hem niet gunde.’

Moer–Elsie had het goed gezien. Anna Hildebrand was niet klaar geweest voor de dood. Ze kon het niet geloven toen iemand achter het beddegordijn een gebed aanhief. Ze waren haar aan het opgeven. Een lekkere glanzende vaars tot aan d'r knieën in de klaver, had Jan haar genoemd, een roomkom die overstroomt. Nu dreef de pijn een harde wig tussen haar en haar heerlijke lichaam en ze kende, zo scherp en zoet als ze de liefdesdaad gekend had, alle schatten die de dood haar wilde afpakken. De ochtendzon in haar koperen pannen. De vouwtjes in haar stapeltjes linnengoed. Het open raam om de meidoorngeur binnen te laten waar de wieg klaar stond. Terwijl haar levensgeesten verzwakten zwol in haar keel de liefde, liefde voor elke rosse steen van haar geschrobde stoep, en door de lens van haar doodsstrijd zag ze haar bakstenen in al hun glorie. In haar aderen sloeg de woede. Ze was nog niet klaar met leven, ze was een sterk wijf, en dat zwak miauwende mormeltje tussen haar dijen, hoe kon het winnen?

Een nieuwe golf van zwakte trok aan haar ankers. Ze hield koppig vast. 'Rustig maar, meisje.' Iemand streelde haar voorhoofd. Maar dat soort rust wilde ze niet. Rustig op een baar. Anna vloekte en vocht. Toen ze eindelijk los moest laten om haar krabappelboompje aan dat wurm na te laten, toen rukte en trok ze zo wanhopig dat een deel van hem met haar mee ging.

Toen Keesje vier was zakte zijn vader door het ijs. Iedere winter in iedere Hollandse stad moet iemand de eerste zijn om het ijs onder de bruggen te proberen. Ditmaal was het Jan Hildebrand die al jaren de herinnering aan zijn Anna met zich meedroeg, hoe hij die ook probeerde te smoren in bier en pasteien met vette saus. Het ijs was op die last niet berekend. Men probeerde de man nog te redden, maar de kolfstok die hem werd aangereikt gleed uit zijn vingers en hij verdronk.

We mogen aannemen dat Hildebrand als lid van de doopsgezinde gemeente voorbereidingen had getroffen voor het eeuwige leven. Helaas had hij geen instructies nagelaten

betreffende kleine Keesje. Wat moest er nu gebeuren met het arme schaap, half in elkaar gezakt in een hoek, nog altijd in luiers, zonder belangstelling voor communicatie behalve een ongericht graaien naar voedsel? Het kindermisje praatte met de kokkin die samen met de huisknecht deed wat ze kon om verwanten te vinden. Er werden brieven verstuurd, de kerk werd erin gemoeid, alles tevergeefs.

Nu wilde het toeval – als het toeval was, de kerkgemeente had dergelijke dingen terdege geregeld – dat Hildebrand een vorstelijk bedrag naliet aan het doopsgezinde weeshuis aan het Klein Heiligland. Was Keesje een normale jongen geweest dan had het weeshuis hem zo opgenomen, ook zonder legaat. Maar zwakzinnigen gingen als regel naar het dolhuis. Dat was een oplossing zoals het schavot een oplossing is, een schavot waar het slachtoffer van de misdaad op moet omdat men de dader niet te pakken krijgt en er toch iets gedaan moet worden.

De regenten van het weeshuis kwamen bijeen om over Keesje te vergaderen. Daarbij was zijn kindermisje Aaltje uitgenodigd om eens uit de doeken te doen hoe mal malle Keesje nu precies was. Ze stond tegen de goudleren wand of ze er met een spijker aan opgehangen was. De regenten in zwartlakense pakken, de tafel onder het stijf uitstaande tapijt, het was een imponerend geheel. Maar om het kereltje te verdedigen had ze een tijger getrotseerd. ‘Mijn zuster zegt,’ begon ze, ‘het moet zo wezen, Keesje gaat nu bij ons weg, maar later ken je zeggen: ik was uitverkoren om zijn billettjes af te veggen.’

De voorzitter zei op vriendelijke toon: ‘Cornelis is vier? En nog niet zindelijk?’

‘Mijn zuster, die komt mij op een dag helpen met de luiers. Daar staan we te schrobben. En in ene zegt mijn zuster, weet je wat je daar in je handen heb, Aal? Die vieze luier. Dat is een schat. Ja, een schat. Want Jezus zal het je honderdvoud weerom geven.’

De voorzitter schraapte zijn keel. ‘Ze zeggen dat Cornelis nog niet eens praat.’

‘Ach meneer. Hij zit daar maar te staren met die ogen. Mijn zuster zegt, wie weet wat hij ziet met die ogen, dingen die, als jij of ik het zagen... en daarom lacht hij ook nooit.’

Eén van de regenten, de boekhandelaar Elias Barnaert, een zwaargebouwde man van in de dertig, boog zich naar voren. ‘Wat heeft Keesje geleerd? Wat kan hij?’

Nu straalde ze. ‘Eten, dat kan ie! Laat een stuk koek liggen en Keesje vindt het. Niet dat hij stout is. O nee.’ Ze bekeek een zwart wandbord met witte krullende letters. ‘Alle kwaad wat gewone kinderen doen, daar heb Keesje geen weet van. Als een lam zonder zonde.’

‘Wel Aaltje,’ zei meneer Barnaert, ‘dat zou nauwelijks menselijk zijn. Maar begrijp je dat alle jongens hier een vak leren, en de catechismus?’

‘O, Keesje heb geen catechismus nodig.’

‘Maar kind...’

‘Jezus praat al met hem. Daarom is Kees in ons midden gezet, om ons op de proef te stellen. Onze liefde.’

‘Dat geldt voor alle wezen. Die de wezen spijst, die spijst den Heer.’

De voorzitter schudde het hoofd. ‘Ik moet toch aan het dolhuis denken. Eén en al heiligen en profeten.’

‘Het dolhuis.’ De kindermeid snoof. ‘Om uitgelachen te worden, en geslagen. Maar mijn werk is gedaan. Het is nu in jullie handen. En wat u met Keesje doet, dat zal later van u gezegd worden.’

‘Dreigementen, toe maar,’ lachte de voorzitter.

Toen Aaltje vertrokken was, werd er nog lang nagepraat. Of de brutale kindermeid van Boven afgezonden was, viel te betwijfelen. Maar het onnozele Keesje? Verzamelde men inderdaad hemelse schatten door de kleine op te nemen? ‘Over schatten gesproken,’ zei de penningmeester, en nu kwam het legaat van Hildebrand ter sprake, en de enorme kosten die het weeshuis maakte. Toen werd er niet meer over het dolhuis gesproken, maar over de kansen dat Keesje, met geduld, toch nog metselaar of bakkersknecht kon worden.

2. Een gevelsteen, voorstellende een paapse heilige

Al gauw hoorde Keesje er helemaal bij. De andere weeskin-
deren lachten zich kapot. Kijk, malle Keesje poetst zijn neus
met twee handen tegelijk! En naast hem zat de kat, die klaarde
dezelfde klus met één voorpoot, en heel wat doeltreffender. Ze
konden Keesje plagen zonder dat vader of moeder Van der
Wulp toeschoten want hij was nog te stom om te huilen, zelfs
op zijn eerste dag, toen zijn haar afgeschoren werd. Met be-
vreemd ontzag bekeken de weesouders hun nieuwe aanwinst.
Wilde Keesje helemaal niet terug naar huis? Hij leek zich geen
ander leven te herinneren. Heimwee, weglopen, gekrijs in de
nacht, niets van dat alles. Werkelijk, als een heilige zat hij daar
op een krukje in de grote kamer waar het rook naar balken,
turf, gortepap, kleine jongetjes. Alsof hij overal thuis was, of
nergens. De weeshuisregels nam hij met beide handen aan. Hij
hield van regelmaat. Hij hechte aan het tafelgebed dat hij niet
kon meezeggen. Dom en braaf tegelijk, het had wel iets boven-
aards, zeiden ze bij de pomp. Of iets dierlijks. Als een sukkelige
hond gehoorzaamde Keesje peuters jonger dan hijzelf. Toch
kregen de jongens voor elkaar wat de kindermeid niet was
gelukt, en brachten hem zijn eerste woorden bij.

De komende jaren waren lessen, spelletjes en uitjes van het
weeshuis begeleid door die merkwaardige stille slungel met het
silhouet van een ouderwetse grootvader in zijn wijde grof-
linnen luierbroek. De luiers verdwenen mettertijd toen Aagje,
de keukenmeid, het op zich nam om hem met engelengeduld
steeds weer naar de poepdoos op de binnenplaats te brengen.
Ach, verder leerde Kees niet veel. Hij zat er voor spek en bonen
bij, letterlijk: aan tafel stond hij zijn mannetje.

Na het eten mocht hij aan de keukentafel zitten terwijl de
grote kinderen de potten en schalen wasten. 'Kees, mond hou-
den,' zeiden ze dan. Want bij de afwas werd er gezongen, en
de liedjes wekten in zijn keel een zaad of rudiment van kunstzin
waaruit vanzelf een dierlijk toonloos brommen sproot. Dan
werd Keesje door de anderen weggestuurd. Maar hij wilde erbij

zijn. Zo leerde hij ook deze lichamelijke functie beheersen. Op zondag als de weesjes in de kerk zongen stond Kees er stil tussen en liet zijn lege blik over de gemeente glijden. ‘Wat zoekt hij als hij zo kijkt,’ vroegen de mensen zich af. ‘Wat ziet hij toch.’ Daarover deden verhalen de ronde. Dat hij in je ziel kon kijken, dat hij daarom nooit glimlachte. Voor alle zekerheid sloeg de gemeente de ogen neer.

Meester Munter van het wezenschooltje had minder ontzag voor Keesje dan voor de lesstof, het Onze Vader en de catechismus. *Waartoe zijn wij op aarde?* ‘Weten we niet,’ was Keesjes antwoord. Het juiste antwoord kon hij maar niet onthouden. Zelden kon een les de nauwe doorgang naar zijn geheugen passeren. Wanneer dat dan eens lukte vond zo’n woord of frase daar een levenslang tehuis, nauwelijks gestoord door andere bewoners. Zo’n permanente bewoner was zijn eigenaardigheid om over zichzelf te spreken in het meervoud. ‘Weten we niet’, bouwden de Haarlemmers malle Keesje na.

Ja, wat hadden ze met Keesje in huis gehaald? Een heilige? ‘Een ezel,’ zei meester Munter en gaf Keesje een pak slaag om hem aan het denken te zetten. ‘Maar,’ moest hij later bekennen in de regentenvergadering, ‘het zette mij zelf aan het denken. Zoals dat jong mijn slagen onderging zonder huilen, zonder smeken. En ineens, ja ineens werd het mij te moede alsof ik zelf gestraft werd. Alsof er ergens geschreven staat: Want alwie een haar op zijn hoofdje krenkt...’

‘Zie je,’ zei de voorzitter. ‘Ik zeg het je. Wees voorzichtig met dat joch. Het wordt daarboven gezien en genoteerd, wat wij met hem doen.’

‘Ja, laat hem met rust, Munter,’ voegde de weesvader daaraan toe. ‘Hij is anders. Waar heeft hij lessen voor nodig.’

‘Om een man te worden, in plaats van rond te hangen als een ongedoopt dier.’

Elias Barnaert schudde het hoofd. ‘Maar is de doop wel nodig voor iemand als Keesje? Zijn zaligheid hangt aan de

Here, niet aan de doop. Wij zijn enkel geroepen om hem te spijzigen, om hem een plaats in ons midden te geven.'

'In de keuken, bijvoorbeeld,' opperde de weesvader. 'Bij Aag, klusjes doen. Daar houdt hij van. Turf sjouwen. De grote pan aan de muur hangen. Die jongen is verbazend sterk.'

'Zie je,' zei de voorzitter. 'Hij kan later metselknecht of zakkendrager worden.'

'Zakkendrager.' De weesvader schudde langzaam het hoofd. 'Wat voor leven zal dat halve zieltje hebben, tussen die Westfalers op de kade? Huilen doet hij niet, heeft hij het benul niet voor, maar hij wordt bezeten door angsten, weet u. Durft niet eens langs de slager.'

Hoewel Keesje zelf naar de grote jongens liep die hem pestten en deden struikelen, koesterde hij een diepe vrees voor denkbeeldige gevaren zoals de slagerij. Zondags op weg naar de kerk kwamen ze er langs, dan waren de luiken dicht. Maar eens moesten ze op woensdag zingen. Toen de kleine processie in verwassen bruin linnen de hoek rondde, hoorden ze een bloedstollend geloei. De slagerswerkplaats was open. Daar stond een koe, haar schuddende poten naar vier kanten vastgezet met touw. Een ander touw ging om de hoorns en dan door een ring in de stenen vloer. Een gezel hing aan dat touw, en zo trok hij de kop naar beneden, de zachte wijdopen neusgaten bijna tegen de keien. 'Oh, kijken!' riepen de wezen. Keesje keek recht in een reusachtig oog dat tussen de wimpers uitpilde. Daar was de slagersmeester. Zijn spieren zwollen toen hij zijn moker op-hief. De weesjes moesten doorlopen. Toen was er een zware dreun met gekras van hoeven op natte steen.

Op de terugweg, ze hadden gezongen op een bruiloft waar ze door heren geknepen en gezoend waren, was de koe weg. Tegen de muur hing een enorm karkas, de vier stijve stompjes vastgesjord aan latwerk. De open buikholte stoomde. Rode stoom rees op van de grond. Mannen met messen liepen heen en weer tussen het karkas en de vleeshaken.

De weesvader legde uit hoeveel mensen gevoed konden worden door die ene koe. En dan alle melk die ze gegeven had, voor hongerige weesjes! Toen een meisje vroeg of het erge pijn deed om geslacht te worden legde de vader uit dat dieren niet hetzelfde voelen als mensen, want had niet een God van liefde die dieren aan de mens gegeven tot spijsze? ‘En zelfs al doet het pijn,’ zei meester Munter, ‘dan nog doet de slager Gods wil, want er staat geschreven *En ulieder vreeze en ulieder verschriking zij over al het gedierte der aarde.*’ Amen, zeiden een paar dunne stemmetjes. Kees fronste met zijn hele gezicht. Amen kon hij wel zeggen. Maar bijbelwoorden snapte hij niet. En daar schraapte de stroeve poort naar zijn arme geest wijd open en liet de koe binnen met haar gekruisigde lijf. Die koe woonde nu voor altijd in zijn geheugen vanwaar ze hem gedachten ingaf, met enige regelmaat, de rest van zijn leven.

Dat verhaal van Keesje en die koe had meneer Barnaert aan het denken gezet over het verschil met zijn dochter Maayke. Maayke, acht jaar jonger dan Keesje, deed niets liever dan leren, vragen, vol nieuwsgierigheid naar de schepping net als papa. Het lezen had ze in een week onder de knie, haar vinger-tje duwde over het papier zoals Keesje de pannen uitlikte. Alles onthield ze, men hoefde het maar eenmaal uit te leggen, en uitleggen deed Elias Barnaert zo zielsgaarne. Op zijn schoot leerde ze de tafels van vermenigvuldiging, psalmen en vaderlandse geschiedenis, de doopsgezinde martelaren, en als ze door de stad liepen, las ze links en rechts de opschriften en jaartallen op de huizen. Het was een ongeduldig meiske, ze graaide papa’s vergrootglas uit zijn zak bij elk torretje of kiezelsteentje. Soms werd ze boos omdat het leren haar te langzaam ging. Ja, ze kon net zo onredelijk zijn als Keesje. Eens toen de familie samen met de burens op de stoep een luchtje schepte voor het naar bed gaan, op een avond vol sterren waar een kanonskogel nog in geen duizend jaar kon komen, en Simon de Hoop, haar vriendje, riep: Maayke, de hemel! toen had zij zachtjes tegen de sterren gezegd: ‘Ik durf niet naar de

hemel. Ik blijf wel hier bij de dieren.’ Papa kon er niet boos om zijn. Het belangrijkste was haar goede hartje, zoals ze huilde omdat Grijsje niet naar de hemel mocht. Later zou die liefde uitgroeien tot liefdadigheid, ze zou in papa’s voetsporen voor het weeshuis gaan zorgen en op doctrinair gebied zou alles in orde komen.

Was ze niet zijn enig kind geweest, had hij ook een zoon gehad, dan had hij misschien geluisterd naar zijn vrouw: ‘Elias, dat kind moet huisvrouw worden, geen professor.’ Maar hij had Maayke nodig. Zo klein als ze was begreep zij waarvoor hij leefde, om te schoffelen in dat perkje van de tuin der wetenschap waarin God hem gesteld had, en op de zevende dag de hemelse Ambachtsman te prijzen die alles, hersenen, planten en planeten gemaakt had om daarna te rusten in de salon met een kop thee en een pijpje. Zo’n man zou zij later ook trouwen, en dankzij haar opvoeding kon ze haar echtgenoot dan tot steun zijn, de correspondentie voor hem doen, en op haar beurt zou ze haar kinderen onderwijzen. Het stoorde Barnaert nauwelijks dat hij zo’n vrouw niet had. Met zijn dochter deelde hij zelfs de boeken die ze nog niet snapte, al pratend op hun wandelingen waarbij het vergrootglas altijd meeding, en vaak ook papa’s vriend meneer Dupuis van de drukkerij.

Het was op een dergelijke wandeling dat ze Keesje ontmoetten, aan de Bakenessergracht. Veertien was hij al, hij zat met de werkmannen op de stoep met een boterham.

‘Eet smakelijk,’ zei Barnaert en knikte vriendelijk met zijn ouderwetse lange pruik. ‘Kijk Dupuis. Hier gaat dus de winkel komen, en daarboven komen wij. Nu wilde ik de proporties van die ramen...’

‘Wat zit daar tussen de ramen?’ Maayke trok aan zijn jas. Ze had haar vaders brede, misschien wat grove mond, evenals zijn botten, steviger dan nodig voor een kamergeleerde, en zijn grijsbruine ogen.

‘Vertel jij het maar. Welk verhaal wordt daar uitgebeeld?’

Ze tuurde. Er zat nog gele en groene verf op de oude gevelsteen waardoor men de figuren net kon onderscheiden. Maar het verhaal kende ze niet. Dat gaf niet. Wat je niet wist moest je vragen. Ze draaide zich om. Daar stond Kees. 'Weet jij het?' vroeg ze. 'Kijk.'

Kees, haar wijsvinger volgend, zag de gevelsteen nu voor het eerst hoewel hij daar al dagen werkte met de mannen. Met een schok verborg hij zijn gezicht in zijn mouw.

'Wat is er?' vroeg Dupuis bezorgd.

Keesje liet zijn handen zakken, deed ze op zijn rug alsof men de catechismus aan het doornemen was, en zei schor: 'Slager.'

Maaykes lach kaatste wreed tegen de klokgevels. 'Een slager zegt ie!' Ze ging voor malle Keesje staan. 'Dat is een ridder te paard, met een zwaard. Het is maar een plaatje. Wie is er nou bang voor plaatjes.' De twee staarden elkaar aan.

Barnaert schoot te hulp. 'Maayke, het is een paaps verhaal over een heilige. Weet je welke?'

Ze haalde haar schouders op. 'Gaat die ridder hem doodslaan?'

'De ridder is de heilige.'

'Een heilige die een blote man slaat.'

'Ik geef toe, de steenhouwer was misschien niet de allerkundigste. Luister jij ook maar, Keesje, dan weet je dat er niets te vrezan valt.'

Gedwee vouwde Kees zijn handen maar hij keek weg van de vreselijke heilige terwijl meneer Barnaert vertelde van Sinte Maarten die zijn mantel doormidden sneed voor een bedelaar. Toen wilde Maayke nog weten waarom ze dat op hun huis moesten hebben.

'Tja. Waarom wil je een afbeelding op je buitenmuur?'

'Dat iedereen het kan zien?'

'En welke deugd wilde deze familie aan de hele stad laten zien?'

'Barmhartigheid,' kwam er meteen, ietsjes verveeld, uit.

Dupuis lachte. 'Ik word er bang van Barnaert. Waar vind je ooit een man voor zo'n eigenwijs wicht?'

Maayke keek hem woedend aan. ‘Waarom,’ ging ze verder, ‘geeft Sinte Maarten niet z’n hele mantel? Hij heeft ook nog een groen buis aan en die bedelaar heeft niks.’

‘Dat heb ik me nou ook altijd afgevraagd,’ zei Dupuis. ‘Om iemand voor zoiets heilig te verklaren. Half–heilig, op zijn hoogst, wat jij Maayke?’

‘Ik vrees dat het begrip half–heilig niet bestaat,’ klonk het streng vanonder het witte kapje. Toen moesten ze verder.

‘Je kende die jongen toch wel, Maayke? Keesje van het weeshuis. Hij staat altijd in het koor maar hij zingt niet.’

‘Dat weet ik toch wel.’

‘Je moet altijd goed voor hem zijn. Keesje is anders. Misschien, ja misschien wel een half–heilige.’

Bij het huis lachten de metselaars om een grap achter malle Keesjes rug. Kees fronste naar een plas water tussen de keien. In de plas dreven witte wolken voorbij.

Het was niet zozeer de boekhandel die de verhuizing naar een groter pand nodig maakte. Het was vooral Elias Barnaerts brandende, in zijn koortsachtige gretigheid zondige passie. Zijn verzameling van natuurlijke curiositeiten. De natuur, dat behelsde alles wat er te zien en te koop was, dus met zo’n verzameling was je nooit klaar. In doosjes en kastjes en onder stolpen bewaarde hij zijn schatten, schelpen, veren, oude munten, opgezette dieren. Toen Maayke klein was speelde ze met de minder dure schelpen, later leerde ze alle namen en mocht ze die op kaartjes schrijven hoewel haar handschrift te wensen overliet. De studie der natuur, dat was spelen, werken en bidden tegelijk. Aanmerkt de leliën hoe zij wassen, zei de Bijbel, oftewel, neem een lelie mee naar de microscoop van de burens en haal de dienstbodes erbij om alle kleuren van de regenboog te zien schitteren in de vochtblaasjes waarmee zo’n stukje lelieblad bezaaid blijkt. Stond er kip op tafel, dan werd er niet gegeten voordat je had gezien hoe keurig de Schepper de gewrichtjes had omkleed met kraakbeen, net als, en dat

moest je dan maar aannemen, in je eigen wonderlijk geformeerde lijf.

Soms bedacht meneer Barnaert met schrik dat de naastenliefde ook nog bij Maaykes opvoeding hoorde. Dan werd ze meegenomen naar het weeshuis om de meisjes te helpen met lezen en schrijven. Dat deed ze niet van harte. Ze speelde liever alleen of met Simon de Hoop. De weesmeisjes hadden rare plekken op hun handen, al die kinderen hadden oude gezichten alsof ze niet eens uit ouders geboren waren maar uit de modder, alsof ze niet meer volwassen hoefden te worden, enkel maar in dat weeshuis zaten om nog wat op gewicht te komen. De muren waren kaal, er waren haast geen boeken en helemaal geen schelpen. Het rook er naar traanlampen. En dan kwam je er malle Keesje ook nog tegen. Toch hoorden de weesjes er ook bij, samen met de Barnaerts en de burens, poezen, schelpen, torren en bloemen, alles gerangschikt in mooie kranspatronen onder een kosmische stulp, en dan kwamen de engelen de werken Gods bekijken met een dikke catalogus onder de arm. Achter hen zag je nog net, zachtjes flonkerend, de schatkamers met voorraden sneeuw en hagel. Af en toe werd het stolpdeksel van hogerhand opgelicht. Dan kwam er een nieuw kindje bij of er werd iemand weggeplukt, zoals grootmama. Dan voelde je de kille lucht van het heelal.

Maayke werd voorlopig nog niet weggeplukt. Ze was en bleef gezond, taai als een ouwe laars zei meneer Dupuis. Minder gezond, zeiden de vrouwen bij de pomp, was al dat lezen en studeren. Een normaal meisje kon ze amper genoemd worden. Zie haar nou zitten aan haar tafeltje. Vijftien is ze al. Over een paar dagen is het kermis, en waar denkt ze aan? Het nieuwe testament in het Grieks. Een prelude van Couperin die ze instudeert op haar klavichord. Het andere geslacht hadden ze wat haar betreft gerust in de hemelse schatkamers mogen houden. 'Net zo'n vreemde vogel als malle Keesje,' had iemand eens gezegd. Toch deed die commentator haar onrecht. Ze keek wel gelijk naar de wereld om haar heen, door de lenzen

die papa en de buurman aanschafte, door haar eigen ogen, illustraties sla je ook niet over. Wat wilden de mensen van haar? Dat ze wel plaatjes keek maar de tekst oversloeg? Ze was toch malle Keesje niet?

Kees was inmiddels de leeftijd gepasseerd waarop jongens het weeshuis verlieten met een gereedschapskist en wat linnen-goed om voor zichzelf te beginnen. Kees kon dat niet. Hij had er in die jaren maar weinig bijgeleerd. Wel verdiende hij geld. Ze kwamen malle Keesje vaak halen als sjouwer en niet alleen om eens goed te lachen, hij werkte hard en graag. Kijk hem spitten! Die berg zand wordt net zo driftig aangepakt als Maaykes toonladders. Aan het eind van de dag kwam hij binnensloffen met z'n modderschoenen en overhandigde zijn loon aan vader Van der Wulp. 'We hebben goed gewerkt,' zei hij dan. Verder was zijn repertoire beperkt. 'Ja' kon hij zeggen, 'Dat soort dingen mag niet,' en 'Weten we niet.' Er werd besloten om hem levenslang in het weeshuis te houden, het eeuwige kind.

Had de natuur dan ook zijn lichaam stiefmoederlijk bedeed? Hij was lang, tanig en sterk. Maar was hij een man die klaar staat om zijn zaad door te geven aan volgende generaties, en wel vooral aan de eigen generatie die met wiegende heupen langsloopt alsof ze het erom doen? Het is waar, zijn lichaam kwam met meer verrassingen dan alleen baardgroei. Die nam hij aan, net als pannekoeken en lekker weer, en dat was dat. Maar kan je met een halve ziel de liefde dienen? Kees zag de meisjes wel, en zat graag bij ze in de keuken, maar hij wist heel goed dat 'dat soort dingen niet mag.' Het feit alleen al dat hij deze les ter harte nam tekent hem tot minder dan een man, want de andere jongens, die het verbod veel beter begrepen, hadden er lak aan. Zodra ze gingen werken namen ze met hun loon gedonder mee naar huis. De weesvader had Keesjes kuisheid ten voorbeeld gesteld. Geen goed idee. Niemand wilde liever een halve heilige zijn dan een kerel die z'n meisje meeneemt naar de Arke Noachs voor een pint. En de kermis, daar keken ze allemaal naar uit, want daar gebeurden dingen.

De wezen verbieden naar de kermis te gaan, daar viel niet aan te denken. Als ze geen spaargeld hadden, kregen ze van de weesmoeder een duit, en joelend vertrok de stoet naar de Houtbrug. ‘Doorlopen Kees. Nee, we gaan je niet verkopen aan de berenman, stomme ezel. Dat was toch maar een grapje.’

‘Weten we niet.’

Ook Maayke ging, met haar ouders, Simon en zijn ouders en meneer Dupuis. Simon en Maayke renden op de gekleurde lampionnen en het gefiedel af. Een brave jongen en een braaf meisje waren ze, kinderen van vijftien. Ze verheugden zich vooral op de stroopmoppen en eventueel de reuzin van Edam.

Het begon al op de brug met Jan Klaassen die door een kijvende Katrijn in elkaar gemept werd tegen een achtergrond van wild zwaaiende gespikkelde lappen. Ook de reuzin van Edam stelde niet teleur. ‘Zo groot is ze niet,’ zeiden de mensen maar het bleek de moeder van de reuzin nog maar te zijn, die wachtte tot genoeg mensen betaald hadden. Toen trok ze het gordijn weg. Daar stond haar dochter, een boom met een meisjeshoofd erop. Als ze hoestte kon je zien dat het een echt meisje was, dan schokten haar botten. Gillende mensen werden op het plankier getild en mochten onder haar armen doorlopen. De reuzin was te lang om iemand in de ogen te kijken. ‘Vijftien jaar oud,’ riep de moeder, ‘en dat groeit maar door!’ Ze tilde de rokken van de reuzin op zodat je kon zien dat het geen bedrog was maar een echt gedrocht. Maayke staaarde. De wonderen der natuur. Een meisje zonder... zonder vrienden? Zonder gedachten? ‘Papa, hebben reuzen een ziel?’

‘Kom Maayke.’

Tussen het publiek herkenden ze de bruine weeshuiskleren. ‘Goedenavond samen,’ groette meneer Barnaert. ‘Keesje hebben jullie wijselijk thuisgelaten?’

Nee, Keesje hadden ze meegenomen maar nu waren ze hem kwijt. Meneer Barnaert keek zorgelijk. ‘We houden een oogje open,’ beloofde hij. Ze doorkruisten het hele kermisterrein. Geen Keesje te zien, maar wel een beer die met een hond moest vechten. De beesten hingen aan elkaars snuiten. Bij de

bek van de beer hing een roze sliert, en je wist niet wat er het volgende moment ging gebeuren, of de beer de hond doormidden ging bijten, of dat de hond hem te pakken zou krijgen bij z'n ogen of z'n tong. Het was gruwelijk en je moest blijven kijken, net als bij een terechtstelling. Een dierlijke walm hing over het opgewonden publiek. De berenman stond erbij te lachen. Die wist heel goed dat in het menselijk lichaam de afschuw en het genot naaste burens zijn, en dat je bij de één z'n geldkist kan komen via de ander z'n achtertuin.

'Kom, we gaan verder,' zei Barnaert. Maayke en Simon hielden elkaar bij de hand. In het gedrang en de schemering raakten ze de anderen kwijt. Er was muziek, een doedelzak en een fiedel, waarbij gedanst werd in een kring, boerenvrouwen met hossende borsten, gemaskerde studenten uit Amsterdam, en middenin stond een vat met sterke drank waar je uit kon scheppen. Toen de muziek even ophield, viel de kring uiteen en iedereen strompelde naar het vat. 'Kom derbij lieverdjes,' zei een jongeman in een rijkbestikt kostuum. Hij had z'n masker op z'n bezwete voorhoofd omhoog geschoven; hij was jong en vet, en keek naar Maayke met vleselijke ogen. 'Dansen hoef je niet te leren. Kom maar. De meneer betaalt.' En de muziek snerpde weer door. Ze werden in de kring opgenomen en dansten vanzelf mee. Maayke, vastgehouden door de rijke jongeman en door Simon, was bang en blij. Toen zag ze, achter het krot waar de muzikanten tegenaan hingen, in het halfduister, Keesje. Simon zag hem ook. Hij trok haar mee, de half-gemaskerde liet eerst niet los maar had zo de slappe lach dat hij wel moest. Keesje stond daar met een paar jongens die hem vasthielden. Op de grond lagen twee mensen op elkaar in de modder, als varkens, een man bovenop een vrouw, haar rokken opgestroopt, snorkend en schokkend. 'Wedden dat malle Keesje het ook kan,' riepen ze. 'Straks mag jij Kees!' Simon stapte snel naar voren, trok Keesje mee, en gelukkig lieten de jongens hem gaan. Toen vonden de rijke studenten dat Kees ook moest leren dansen. De fiedelaar werd rechtop gezet en daar ging het weer rond het drankvat, nu met struikelende

Keesje erbij. Maayke zag een traan op zijn wang. Zodra de muziek stopte, het waren maar korte liedjes, gingen de drie ervandoor. Er was niets gebeurd. Ze hadden niet eens gedronken.

- Wanneer gaat er dan eindelijk eens iets gebeuren, vragen sommige lezers, en waarom is dat weeshuis, om maar iets te noemen, niet veel gruwelijker, met misbruik en geweld, zoals van een roman verwacht mag worden?

Die lezers moeten wel bedenken dat we hier op de drempel staan van de Verlichting. Bij het zoeken naar materiaal voor een roman wordt maar al te vaak voorbijgegaan aan klein dagelijks geluk, welwillendheid, zelfs aan historische feiten zoals de goede behandeling van wezen in de achttiende eeuw, omdat de auteur meent (wellicht niet zonder grond) met beren en honden meer eer in te leggen. Daarom zal ook hier de kermis niet ontbreken, men zij gerustgesteld. Lust en bloed staan op het menu. Maar niet van harte. Zie het als lokaas, honing op de rand van een medicijnbeker, om te helpen de werkelijke inhoud, de goedmoedigheid en theepartijtjes van verlichte lieden, probleemloos door te slikken.

3. Een struisvogelei

De dansles op de kermis had Maayke niet bepaald nieuwsgierig gemaakt naar vrijages. Ze werd achttien, een vrouw met borsten en onderscheidingsvermogen, en haar hoofd stond nog altijd naar lezen. Ze was nu al voor de tweede keer in *Don Quichot* bezig. Haar boeken, daar wilde ze wel in stappen. Haar lichaam, of ziel, vroeg weleens voorzichtig om een vrijer maar moest zich voorlopig tevreden stellen met prinses van papier.

‘U hebt veel boeken,’ zei haar dienstmeisje Dina. ‘Misschien teveel.’ Ze keek Maayke vorschend aan. Zo keek Dina al gauw doordat haar ogen, roestkleurig als haar haar, dicht bijeen stonden en haar mond in het smalle gezicht door vleeskussentjes naar voren geduwd werd.

‘Je kunt niet teveel boeken hebben.’ Maayke legde uit dat ieder boek een deurtje is naar een andere wereld. Italiaanse rovers, Peruviaanse wilden, fossielen, maanreizen in een gondeltje bespannen met zwanen... Er werd al niet meer geluisterd. Dina geloofde niet in al die onzin hoewel zelf afkomstig van een andere planeet, de planeet waar je kinderen kreeg en kleine sokjes breide.

Meneer Sautijn vond ook dat Maayke teveel boeken had. Zelfs een man had eigenlijk maar één Boek nodig. Toch kwam Sautijn met z'n zwarte kousen regelmatig in papa's winkel voor boeken over natuurlijke historie. Jacobus Sautijn woonde om de hoek op het Spaarne en bezat ook nog een landhuis met een enorm park in de buurt van Overveen, het statige Eickenborgh. Daar had hij zijn kabinet van natuurlijke curiosa, een verzameling groter dan de hunne, beter uitgestald, beter beschreven, een bron van jaloezie voor de boekhandelaar die er toch niet weg te slaan was. Hij bezocht Eickenborgh gewapend met een opschrijfboekje en maakte notities: schets van een stenen ei op voetstuk, adres van een Italiaanse stucwerker, namen van planten, de beste snoeischaar. Uiteindelijk zou de familie Barnaert ook zo'n landgoed bezitten, Vredendorgh, ter meerdere eer en glorie van de Schepper, en meneer Barnaert kocht

alvast alle fossielen, globes en opgezette paradijsvogels waar hij de hand op kon leggen en, eerlijk gezegd, meer dan hij zich kon permitteren, zodat het landhuis verder buiten zijn bereik kwam naarmate de inrichting bij elkaar gespaard werd. Maar hij vertrouwde op een leidende hand van boven. Hij kon wachten. Uiteindelijk zou hij een paradijs op aarde bouwen, misschien niet groter dan Eickenborgh maar met betere proporties, zodat de hele wereld kon zien dat een mennoniet meer begrip had van het hemelse plan dan een calvinist. Mijlen in de omtrek zou meneer Barnaerts goddelijke harmonie vrucht dragen, dieren zouden tam worden en hond en kat vreedzaam samenleven aan de oevers van heldere kanaaltjes, tot verrukking van bezoekers, waaronder buitenlanders. Deze fantasieën konden hem 's nachts lang bezig houden. Dan zat hij in zijn boekwinkel en tekende plattegronden terwijl iedereen sliep.

Maar hij had geen landhuis. Dat had de onuitstaanbare Jacobus Sautijn. Gelukkig had Sautijn niet het rechte geloof. Zo kon Barnaert alle aanmerkingen naast zich neerleggen over meisjes die Latijn leren, de taal van enkel voor mannenogen bestemde onderwerpen. Maayke was zedig en gelovig, opgewassen tegen alle monsters die men in boekwinkels tegenkomt. Haar vader maakte zich geen zorgen. Latijn, Engels, Frans, het was haar allemaal toevertrouwd. En hoe kon studie ooit het geloof aantasten? Het kon toch enkel maar aanleiding zijn tot meer verwondering, meer lof voor de Schepper, ook dat had hij Maayke altijd voorgehouden. En wanneer ze niet las, dan speelde ze op het klavichord. Daar kwam de hele familie fijn bij zitten. Vandaar dat Maaykes vader geen haast had om haar uit te huwelijken. De muziek die haar tot een goede partij moest maken was een reden om haar zo lang mogelijk thuis te houden.

Dit was niet naar de zin van Dina. Als Maayke zou trouwen, dan ging Dina met haar mee, weg van die stoffige boekwinkel, en er was een wereld te winnen want dan kwamen er kindertjes. 'Simon, misschien?' had Dina geopperd.

‘Simon,’ zei Maayke. ‘Alsof je met je kleine broertje trouwt.’

Het werd Dina niet gemakkelijk gemaakt. Er waren vrijers aan de deur geweest, wonder boven wonder, Maayke was geen schoonheid en ook geen verleidster. De arme jongens waren kansloos. ‘Ze heeft er weer eentje weggestuurd met de staart tussen de benen,’ zei haar vader vrolijk. Wanneer mevrouw Barnaert, die toch wel kleinkinderen wilde, in het midden bracht dat die hele opvoeding immers bedoeld was als een soort bruidsschat, zei Elias dat men enkel wachtte op de juiste man.

Dina kon niet langer wachten. Zij stond te loeren op de trap van het woonhuis naar de boekwinkel. Een man die geen boeken kocht, daaraan ging ze geen moeite verspillen, die werd toch afgewezen.

Zo viel haar oog op een rijkgeklede jongeman, jong maar al niet meer slank, die met zijn knecht in de winkel stond. De knecht legde uit wat ze zochten – zowaar iets over de natuur – terwijl zijn meester in het rond keek. Zijn blik was, dacht Dina, tegelijk leeg en wakker. Een jonge hond die ook in een boekhandel met plezier om zich heen kijkt. De aankoop werd gedaan. Verstrooid stralend liet de jongeman zijn knecht betalen. Dina volgde hen naar buiten.

Enkele weken later, op een zondagmiddag, maakte de jongeman zijn opwachting in de salon. Zijn knecht Hendrik bleef met Dina beneden in de boekwinkel. Aan gespreksstof geen gebrek, ze hadden uitgebreid kennis gemaakt en waren wat betreft het aanzoek van één gevoelen. Dina wist alles van de vrijer maar ze had aan de familie Barnaert enkel verteld waar het om ging: dat hij een rijk zakenman was, van doopsgezinden huize, en daarbij, geloof het of niet, van adel. Maayke haar prins.

Papa en mama hadden een veel te hoge dunk van hun dochter om zich af te vragen wat een rijk trouwlustig edelman

boven de winkel van Barnaert kwam doen. Lezers en dienstmeiden eisen op zo'n moment een verklaring. Kon de jonker niets beters krijgen?

Dina legde de vraag aan Hendrik voor. Het bleek dat Guido Wentinck uit een verarmde adellijke familie kwam die zich door gewiekste handel weer had opgewerkt tot rijkdom maar onderweg de voeling met adellijk Nederland was kwijtgeraakt. Jonker Wentinck voelde zich een heer, maar hij was geen heer. Een werkelijke dame, benaderd door Wentinck, keek toch maar liever nog wat verder rond. Hij had al een aantal van dergelijke weigeringen moeten incasseren, zonder overigens het minste krasje op zijn zelfvertrouwen. Misschien was hij in die zin wel een echte edelman, in zijn veerkracht. Dit had Dina ook tegen Maayke gezegd, dat een zonnig karakter meer waard is dan een knap gezicht. Maayke had iets dergelijks ook al eens gelezen.

En waarom viel zijn keuze op Maayke Barnaert? Eigenlijk was het meer de keuze van Hendrik, op wiens oordeel de jonker blindelings afging. Hendrik koos zijn wijnen en zijn boeken (twee soorten boeken, over natuurlijke historie voor Hendrik zelf, en werkjes voor zijn meester, liefst met plaatjes, zeg maar over de menselijke natuur van onder de toonbank, die Hendrik aan zijn meester voorlas bij het haardvuur), en nu had Hendrik tegen Dina gezegd: 'Je komt als door de hemel gezonden. Mijn meester heeft een vrouw nodig die een beetje beschaving in huis brengt en buitenlandse correspondentie kan voeren.' Het vooruitzicht van een belezen huisgenoot trok Hendrik persoonlijk wel aan, en daarbij de connectie met de boekhandel.

Inmiddels had Guido Wentinck, lijvig op een manier die het woord nieuwe glans verleende, de salon gevuld met zijn struisveren, rapier en expansieve persoonlijkheid, en kwetterde alsof de verloving al in kannen en kruiken was. 'Ik zeg tegen mijn knecht, wat moet ik nou met een echtgenote? Hij zegt, we hebben hier in huis iemand nodig die de boel in de hand neemt. Ik zeg, nee dank je, ik ben al heel tevreden met m'n

eigen hand, zegt de bisschop tegen de melkmeid, haha.' De Barnaerts nipten van hun thee. 'Maar nou ik juffrouw Barnaert in levenden lijve gezien heb, nou geef ik hem groot gelijk hoor!' 'Lijve' kwam er zo sappig uit dat Maayke bloosde. De jonker nam buigend afscheid en beloofde om gauw terug te komen.

'O Dina,' zei Maayke, 'hoe gaan we het hem vertellen?'

'U denkt toch niet aan afwijzen! Zo'n goeie partij!' Wentinck deed zaken in heel Nederland en daarbuiten. 'Een handel in zijde en damast. Denk eens aan de japonnen...'

Als doopsgezind meisje had Maayke haar schouders moeten ophalen over die japonnen. Maar heel die visite had ze zitten kijken naar het geborduurde vest van de jonker. Elke keer dat hij bewoog, vlamden de knopen als de kostbaarste dekschildjes in papa's torrenlade. Eromheen zag je glimpjes van diamantjes in kloskant. Het was van een schoonheid die ze alleen kende uit de muziek en uit verhalen. Ze probeerde zich zijn huis voor te stellen, de voordeur als een rijkbeslagen boekband. Maar de jonker zelf... Van zijn gezicht had ze eigenlijk maar een vage herinnering. Het paste bij zijn lijf, ze wilde er niet verder over nadenken, kon alleen aan Dina vragen of hij niet een beetje op een pad leek. 'Welnee,' zei Dina. 'Een struis jongmens. Wat had u dan gewild, de prins van Oranje?' Ja, dit was meer de prins van appelgroen, roze en parelmoer. Bij die pracht kwam dan nog het livrei van Hendrik, een blauwglorieend violet met goudgalon boven een grijs satijnen vest en groene kniebroek, een kleurstelling die Hendriks door pokken of puistjes gehavende gezicht niet flatteerde. Hendrik deerde dat niet. Hij was geen man die veel in de spiegel keek. Onaangenaam om te zien was hij zeker niet, vond Dina. Net zulke kussentjes als om haar eigen mond had hij onder zijn grijze ogen die daardoor iets dichtgeduwd werden in een permanente filosofisch-dromerige glimlach die toch vooral ook uit de ziel kwam, daarin kon Dina zich niet vergissen: de kamer leek opgelucht uit te ademen wanneer Hendrik binnentrad. Hij sprak altijd op een rustige

toon als van een fagot met een dun gouden kartelrandje. Geen wonder dat jonker Wentinck op Hendrik z'n vrije dag totaal onthand was. Zonder huisknecht was hij maar een half mens, vlees zonder ruggegraat, dorst zonder kennis van wijnjaren, in vuur en vlam voor alle dames zonder een idee van etiquette. Hendrik deed het van harte, zijn meester bijstaan thuis en op straat, maar hij had ook een eigen leven, eigen interesses, en het idee om de zorgen voor dit grote kind met een mevrouw Wentinck te delen bood perspectieven.

Bovenstaande beschrijving van jonker Wentinck en zijn knecht heeft onder de lezers voor enige commotie gezorgd. Detail, kleuren, achtergrond. Wat kan het anders betekenen dan een hoofdrol voor het duo in de dingen die komen gaan, ergo, een huwelijk, een deplorabel ongelijke verbintenis? En is, met die beschrijving als voldongen feit, dat huwelijk nog te voorkomen?

Maayke zat er alvast niet om te springen, met de jonker of met wie dan ook. Maar soms zijn er machten buiten onszelf, zo krachtig dat we ons plotseling een heel eind stroomafwaarts bevinden. Dan blijkt dat we ergens onderweg uit eigen vrije wil 'ja' hebben gezegd. Het geval wilde dat dit huwelijk niet alleen het personeel goed uitkwam. Daar was het gestoorde zakenleven van de jonker, die met zijn dronkemanshuishouden serieuze handelaars tegen zich in nam en bang was voor brieven uit het buitenland, die hij ongeopend in een hoek liet liggen. Maar serieuzer was de situatie in huize Barnaert. Hiervan had Maayke geen idee totdat Dina haar inlichtte.

'Mijn vader geldzorgen?' protesteerde Maayke. 'Hij draagt een topazen dasspeld. Hij is aan het sparen voor een landhuis.'

'Die topaas en die mottige beesten, dat *is* zijn landhuis. Er zijn brieven van schuldeisers. Ga maar vast kiezen wat u liever wegdoet, uw klavichord of uw meid. Misschien wel allebei.'

Maayke zweeg. Daarom zag papa zo witjes. Daarom ging hij mama uit de weg.

Dina en Hendrik maakten zich zorgen over de indruk die Wentinck op Maaykes ouders had gemaakt. Ze overlegden met de jonker, die zelf een uitermate gunstige indruk van het onderhoud had. 'Je kent mij. Een paar gezellige grapjes, en het ijs kon al niet meer stuk.' Maar Dina en Hendrik hadden de gezichten van de Barnaerts gezien. Was er niet ergens in de jonker nog een rudiment van doopsgezinde braafheid waarmee hij het ouderpaar voor zich kon innemen? Nee, niet nog een keer langs gaan, ze dachten eerder aan een goede daad die de Barnaerts dan toevallig ter ore zou komen. 'Het weeshuis,' zei Dina. Geld geven, dat was te gemakkelijk, dat zei te weinig over zijn karakter. Zelf iets voor de weesjes doen. 'Ik weet al wat,' zei Wentinck. 'Een dagje uit voor de weesjes. Met paard en wagen naar de duinen en het strand. Ik heb wel een vriend met een kar. Zingen en eten, en de jonker op de bok. Ga je mee Hendrik?'

Hendrik liep er niet warm voor maar kon moeilijk weigeren, het plan was ontegenzeggelijk uitstekend. Wel sprak hij zijn veto uit over het idee om enkel de meisjes mee te nemen. De kleuters maar thuislaten, daarover waren ze het eens. En zo werden de oudere weeskinderen op een mooie meidag opgehaald door de jonker. Er stonden manden met proviand en kruiken met bier in de kar en een oud Belgisch trekpaard ervoor, zo gigantisch dat je het op de kermis te kijk had kunnen zetten.

'De postkoets naar het strand!' riep de jonker. 'Alle passagiers instappen! Hendrik, jij achterin. Het liefste meisje mag hier bij mij op de bok. Wie is de gelukkigste?' Hij koos een meisje dat achteraf stond alsof ze zich wilde verstoppen. Met opgetrokken schouders stond ze daar, zodat het eivormig hoofdje met het strakke mutsje zonder nek op haar lijf leek te staan. Blozend klom ze op de bok.

'En hoe oud is mijn wezinnetje?' vroeg de jonker, de leidsels bij elkaar graaiend. Om het antwoord te verstaan moest hij zich naar haar toe buigen, met zijn kin boven haar schouder waarop een verschoten vierkant lapje genaaid was, het merkteken van

de bastaard. Haar hoofd dook nog dieper weg. Een schouderophalen moest dat voorstellen: ze wist het niet. Borstjes had ze al wel, zag hij. En hoe heette ze?

Toen zat iedereen. 'Ja!' riep de jonker en klapte met de zweep. Traag ontwaakte het paard. De schonkige botten kwamen in beweging. De kolos verplaatste zijn gewicht, hing voorover in het tuig, en de wagen rolde de straat uit. Toen ze de brug over waren kwam er dankzij de helling enige vaart in, zodat het sjokken, op de weg langs de bloemhoven en door de Hout, een kolderieke dans werd van een mottig jutten toneelpaard met twee mannen erin. De opgewonden wezen wuifden en riepen naar de mensen op de kegelbaan. Keesje zat ook in de wagen, naast Hendrik. Zij waren de enigen die niet straalden, respectievelijk verdiept in een boek en verstijfd van angst met de armen tussen de knieën. Kees was erg bezorgd. Ze gingen de verkeerde kant op. Hier mochten ze helemaal niet komen.

Heren te paard lichtten de hoed en de jonker groette terug met de zweep. 'En nou zingen allemaal!' riep hij achterom. 'Wie kent de Mirliton? Wie kent hem niet? Daar gaat ie.' Zingend reden ze de Hout door en aan de andere kant er weer uit. Geen van de kinderen was ooit zo ver geweest. 'En nou dit couplet!' riep de jonker.

*'Grietje wil je een kerel paaien,
Nou dan moet je leren naaien!
Pak die naald maar in je hand,
Meibeisjes van Nederland!'*

De wezen lachten zich tranen en leerden meer nieuwe liedjes. Kees wist dat je je stil moest houden als er gezongen werd. Hij vouwde wel zijn handen. Hij maakte zich steeds meer zorgen. Er waren velden waar blote paarden zomaar galoppeerden. Grachten zonder huizen. Veel te grote bloemen die bijna in de grachten vielen. De wagen schudde. Dat werd nog vallen. 'Naar huis,' mompelde hij maar niemand hoorde hem.

Eindelijk stopte de wagen. Ze waren bij een herberg waar de weg naar Zandvoort de zandige kustweg kruiste. Reizigers uit Noordwijk of Egmond aan Zee spanden hier uit voor een pintje. Ook de mensen van de bleekvelden kon je hier vinden. Guido Wentinck bestelde bier voor de wezen. De manden bleven nog in de kar, voor het strand. Ze zaten buiten aan een lange tafel onder een reusachtige roze kastanje. Kees moest door de meisjes naar z'n plaats getrokken worden. Guido zette zich wijdbeens aan het hoofd van de tafel. 'Eerst een lesje,' zei hij. 'Allemaal omhoog kijken. Zie me nou zo'n kastanje eens. Is die gesnoeid of bemest?'

'Weten we niet,' brulden de weesjes.

'Nou laat me je vertellen,' vervolgde de jonker. 'Die boom is vanzelf zo gegroeid. Dat is nou de natuur. En zo is het ook met weesjes!' Hij trok het bastaardje naar zich toe. 'De natuurlijke kinderen zijn de mooiste. Waar of niet? Hoe heette je ook al weer?' Muis, riepen de anderen, maar zij fluisterde haar echte naam. 'Marretje,' herhaalde de jonker. 'De koningin van mijn dromen! Ja echt hoor.'

Nu kwam de waardin bij de tafel staan. 'En hebben de weesjes de struisvogel al gezien?' vroeg ze. Er bleek achter de herberg, in een omheining, een echte struisvogel te zijn. Ze renden erop af, de jonker puffend maar niet minder opgetogen dan de kinderen. Daar stond waarachtig het vreemdste schepsel dat ze ooit gezien hadden.

'Kijk nou! Hee, ze kunnen je dijen zien!'

'Hij is niet echt.'

Met een ruk alsof hij zijn voeten lostrok, sprong de vogel, als het een vogel was, op, zwaaide z'n nek, flapte met wat slordige veren en begon langzaam in cirkels rond te rennen. Kees was versteend van angst maar de anderen bleven en dus bleef hij ook.

'Kees, wat is dat voor een vogel?'

'Ja.'

Ze ontdekten aan het hek een bordje. 'Vo-gel Struis', lazen ze hardop. 'Groot-ste vogel van de hele s-schepping. De soort

kent en–kel wijf–jes, geen mannetjes. Daar de vogel Struis stenen eet is zij te zwaar om te vlie–gen of te... zingen.’ Ze begonnen stenen naar het schepsel te gooien om het te zien eten.

‘Maak hem nou niet bang,’ zei de waardin. Keesje stond aan zijn mouwen te plukken. Hadden ze de mevrouw niet gehoord? Zagen ze niet dat de vogel... ‘Kan hij... kan hij...’ probeerde Keesje.

‘Kan hij wat?’ riepen de anderen. ‘De catechismus opzeggen? Naaien?’ en ze rolden over elkaar van het lachen. Zag dan niemand, zoals Keesje dat wel zag, dat het dier veel, veel sterker was dan het voorwendde en dat het gemakkelijk, als het al z’n krachten bijeenraapte, een sprong kon maken zo over het hek heen? En zagen ze niet hoe triest en misselijk het zag van het stenen eten? Maar Kees kon de woorden niet vinden, alleen maar staan en toekijken hoe het schepsel als een waanzinnige op en neer hupte. Het was gelukkig braaf, anders was het zeker gekomen om hun een lesje te leren.

Westelijk van de herberghof was een ander exotisch fenomeen te zien. Heuvels. Het zand, in plaats van normaal verder te gaan, rees omhoog de lucht in, struiken en boompjes met zich mee voerend totdat de wortels niet meer bij de aarde zelf konden komen. Die kant moesten ze op. ‘Naar het strand!’ Nu begon de jonker zich toch zorgen te maken om malle Keesje die zachtjes kermde: ‘We willen naar huis.’

‘Ja maar Kees, het strand is het mooiste. En de zee.’ En hij legde uit, zijn vochtige hand op Keesjes schouder, dat de zee een gracht was zo breed dat je de overkant niet kon zien. Daar woonde de Leviathan die met z’n makkers zoveel lol maakte dat het water ging golven en schuimen. Er waren schelpen en vissersboten...

Kees raakte nu werkelijk in paniek. ‘Hier blijven.’

‘Nee Kees,’ riepen de anderen. Hij begon te bibberen. Nu zei Marretjes stemmetje: ‘Ik blijf wel hier met Kees. Gaan jullie maar naar het strand.’

Daar wilde de jonker niet van horen. ‘Zonder mijn Marretje naar het strand? Wil je dan zelf niet gaan kindje? Jij wou je opofferen voor malle Keesje? Muis. Marretje. Kom aan m’n hart,’ en hij sloot haar in een woeste omarming zodat kant en struisveren haar door het gezicht wreven. ‘Jaja,’ de jonker liet het verformfaaide Marretje los, ‘moeder Natuur, die heeft haar kinderen, en ze heeft haar boezemkinderen.’

Even later zaten Marretje en Kees aan de tafel onder de boom, elk met een pul bier voor zich. Zingend en schuddend verdween de kar tussen de struiken, en daarmee Marretjes enige kans om aan het strand plezier te maken met een edelman. Wat bezielde het bastaardje dat al zo weinig van het leven te verwachten had?

Marretje nam een slokje bier. Ja, als bastaard had je veel goed te maken. Natuurlijk werd iedereen zondig geboren, maar sommige kindjes maakten het nog bonter. Zo eentje was zij er, met haar vierkante lapje als uiterlijk en zichtbaar teken van haar ongenade. Iedereen dacht dat de hemel een lijn had getrokken tussen weesjes en kinderen met ouders, maar wat Marretje betrof liep de grens een stuk dichterbij. Tussen haarzelf en de rest. Er had een ander bastaardje in het weeshuis gewoond, Leendert, die tegen de deurposten schopte en altijd straf kreeg. Leendert was weggelopen en nu was zij de enige.

Jarenlang had ze gedacht dat ze met lapje en al geboren was totdat Kees, malle Keesje, haar de ogen opende. Op een dag bracht een meneer aardbeien voor de weeskinderen. Kees mocht helpen uitdelen. Niet wetend dat Marretje het laatst en het minst kreeg kwam hij met zijn handen vol op haar af. Ze zou het nooit vergeten, de geur, het glanzende rood, maar vooral hoe Kees zijn ogen neersloeg alsof hij haar respecteerde. De volgende ochtend werd ze wakker met een heel nieuwe gedachte: als ze nu per ongeluk Bregjes kleren aandeed, dan kon ze als een gewoon meisje over straat en niemand zou iets zien. Dit vertelde ze, vermomd als droom, aan Aagje, en die zei dat je later, na je belijdenis, zonder lapje mocht. Er was hoop. En Keesje had het haar gegeven.

Maar ze moest het wel verdienen. Braver zijn dan de anderen. Daarom had ze zelfs vandaag verstelwerk bij zich. Ze haalde het tevoorschijn en stak een draad door de naald. Ineens boog ze voorover van het lachen. Kees keek op. Waar lachte Marretje om?

‘Dat liedje,’ proestte ze.

Kees fronste schuin omhoog.

‘Pak die naald maar in je hand.’ Marretje kneep haar ogen dicht van plezier. Zulke grapjes maakte een edelman. Echt iets voor een bastaardje trouwens, om vuiligheid meteen te begrijpen.

De waardin kwam nog even een praatje maken. ‘Malle Keesje, wil je de hondjes zien?’ Hij bewoog niet. Ze ging weer naar binnen en kwam terug met een armvol jonge hondjes. ‘Je mag er eentje hebben.’ En ze liet een van de hondjes op Kees zijn schoot vallen. Het warme diertje bibberde net zo als Keesje zelf. De waardin liet zien hoe je hem vast moest houden. Daar zat Kees, zijn grote handen om het hondje heen, tot de wagen terugkwam. Hij werd met hondje en al aan boord gehesen. ‘Ze hebben een kindje,’ riepen de andere wezen. ‘Hee Kees, dat heb je vlug gedaan.’

‘Hoe ga je hem noemen Keesje?’ Iedereen wist meteen dat het zijn hondje was. Het mocht de hele terugweg op zijn schoot zitten, en Marretje naast hem. Op naar huis. Ze roken nu heel anders, naar zand, vis, zweet, bier. Ze zongen de nieuwe liedjes of dommelden. Guido Wentinck zat schommelend op de bok, rood aangelopen, met Bregje die hij in de zee gegooid had en daarna zorgvuldig afgedroogd. Onderweg kwam hij te weten dat Bregje de bedstee deelde met Fransientje, en kregen de twee toestemming om die nacht over de jonker te fluisteren, onder de dekens. ‘Jaja,’ bromde hij met dikke tong. ‘Een goeie daad begaan. Kom maar eens hier, de weesjes van plezier.’

Langzaam begon de lucht paars te kleuren, bijna de kleur van Hendriks jas. Toen ze de boomgaarden onder de stadswallen naderden was al het gouden licht van die dag bijeengezameld in ordeloze stapels, boven hun hoofden, in de volle

maan. Haarlem was een andere plaats geworden. Ze reden er binnen met de opwinding van vreemde reizigers.

Sinds haar vroegste jeugd had Maayke geleerd om de Waarheid te zoeken in een Boek. Het was maar een kleine stap naar een meer wereldse queeste, de werkelijkheid zoeken in boeken. Hoe dieper je in die bladzijden groef, hoe dichter je de pure gedestilleerde Werkelijkheid naderde. Daarbij vergeleken miste Haarlem toch wel een dimensie.

Laat niet gedacht worden dat ze de Schrift ontrouw was geworden. Daarvan was natuurlijk geen sprake. Ze wist maar al te goed dat het werkelijk geluk pas komt na de dood. Zo kwam het dat Maayke Barnaert van haar boeken teveel en van haar leven te weinig verwachtte.

Hiervan maakte Dina sluw gebruik. ‘Wat wilt u nou nog meer? Moeten uw ouders maar gaan bedelen terwijl juffrouw Barnaert wacht op d’r koningszoon? Het is hier geen boek. Andere meisjes nemen braaf wat ze krijgen kunnen. Beter wordt het hier beneden niet.’ Ze bestudeerde haar meesteres met iets toegeknepen ogen zoals Hendrik. ‘Later neem je dan een minnaar. Als je getrouwd bent mag dat. Dan mag je zwanger worden.’

‘Dina.’ Maayke geloofde haar oren niet.

Die zondag toen ze uit de kerk kwamen, zei Dina zacht: ‘Kijk maar eens naar Keesje. Is hij ontevreden? Wacht hij op een prinses?’ Keesje keek braaf naar de grond. De andere wezen klampten de jonker aan, nam hij ze nog eens mee uit met de kar, juist toen de Barnaerts het horen konden. Dina en Hendrik hadden het niet beter kunnen arrangeren.

De gulle jonker werd uitgenodigd voor een tweede thee-visitatie. ‘Jaja,’ zei hij over Maaykes afgewezen vrijers. ‘Versla uw zegeningen één voor één.’ Aan zijn stem kleefden onafgeschraapte resten van de zojuist afgelegde passage door zijn anatomie. Een beetje bang was ze wel van hem, vertrouwde ze die avond haar moeder toe.

‘Kind. Toen je vader en ik verloofd waren was ik bang van *bem.*’ Ze keken naar Elias Barnaert. Hij had het gesprek niet gevolgd, zat naar de grond te kijken. Wat voor lasten droegen die hangende schouders? En dan te bedenken dat Maayke haar vader weer helemaal op kon beuren enkel door ‘ja’ te zeggen.

De volgende zondag in de kerk bestudeerde ze Keesje zoals hij daar in het koor stond. Hoe voelde het om Keesje te zijn? Tevreden met je kale lot als een goed christen. Ze zeiden dat Keesje dingen kon zien. Misschien was zijn leven hier in Haarlem maar een laagje aan de oppervlakte, als het slijm op de gracht. Wie weet wat voor wonderen zijn ziel in de diepte genoot. Je ziel bleef altijd van jezelf, ook al gaf je je lichaam weg. Wat dat ook mocht zijn, je ziel. Iedereen praatte er maar over. Maayke zou graag nadere informatie hebben. Het zit in je bloed, zegt de Bijbel. Ze probeerde haar bloed te voelen. Klopte het eigenlijk dat je bloed voortdurend rondstroomde? Zat je ziel overal in je hele lichaam? Had Keesje ander bloed? Minder, of wateriger?

Dina stootte haar aan. Kijk, daar zat jonker Wentinck. Ze knikten hem toe. Hij glimlachte van oor tot oor, een hele afstand. Toen ze naar buiten liepen, fluisterde Dina: ‘Ze zeggen dat jonker Wentinck verliefd op u is. Hebt u gezien hoe hij naar u kijkt?’

Ja, dat had Maayke gezien en ze werd er wel een beetje warm van. Niemand had ooit zo naar haar gekeken. Misschien die halfgemaskerde op de kermis, maar die was dronken.

Na de kerk liep ze even op met Keesje. ‘Keesje,’ zei ze, ‘wat moet ik doen?’

‘Ja,’ zei Kees.

En voor ze het wist had ze het gezegd. Bij een grote kom punch kreeg het huwelijkscontract vorm: beschikbaarheid voor zakelijke correspondentie inclusief vertalen, gebruik van sjees met twee paarden, afbetaling van papa’s schulden. De bruidegom zou een door de bruid aan te wijzen Frans klavecimbel kopen, zij zou zonder mopperen zijn vrienden (jouw schoonvrienden,

zei de jonker hoopvol) ontvangen. Zo werd een fundament gelegd voor duurzaam huwelijksgeluk.

Dina maakte zich niet de minste zorgen over het gebrek aan hartstocht van Maaykes kant. Ze vertrouwde erop dat de Kunst aanvult waarin de Natuur te kort schiet, en zo gebeurde het ook. De jonker mocht zeker een kunstenaar genoemd worden als het erom ging een onervaren maagd in de stemming te brengen, indachtig zijn motto *Een wijntje, fiedels en bassen/ Is geen bruid tegen gewassen*. Hij had nooit een meisje ontmoet dat ongevoelig was voor de magie van de dans, en Maayke bleek nu toch een gewoon meisje. Op de bruiloft was er een vrolijk stel muzikanten. Guido tilde haar bij haar middel de lucht in, ze zwierven tot ze bezweet en buiten adem waren, de ene Gigue na de andere Bourrée. Hij keek haar aan. Die ogen... vleselijke ogen.

‘Maar,’ hijgde ze, ‘jij was het! De man op de kermis!’

Hij wist niet waar ze het over had.

‘Was je niet op de kermis, een paar jaar geleden, drie jaar?’

‘In Haarlem? Maar jou heb ik niet gezien hoor. Anders had ik al die drie jaar niet geslapen.’

Zelfs de poëzie had hij in de arm genomen, een huwelijksgedicht had hij voor haar gemaakt. Ze vouwde het papiertje open. Twee regels waren het maar.

*Zoen hem maar eens flink
Jouw Guido Wentinck*

Ze kleurde lachend met het briefje voor haar mond. Guido schonk nog eens bij en wenkte de muzikanten voor nog een deuntje. Zo werd Maayke opgezweept tot de benodigde roes, en het werd bedtijd. Cupido, de god die dag en nacht rond huizen en tuinen hangt, vindt altijd wel ergens een onbewaakt poortje. Als hij dan ook nog assistentie heeft van zijn vaste compagnons is de klus zo geklaard. De muze Terpsichore

maakte de sleutel na, Bacchus smeerde het slot, en de gevleugelde god verschafte zich toegang, tegen het heetst van augustus, midden in de bruidsnacht.

4. Een tuinontwerp (*miniatuur*)

'Zou de jonker goed voor haar zijn?' vroeg Elias Barnaert aan zijn vrouw.

'Ben je gek? Heb je haar japonnen gezien?'

Mama Barnaert had restjes stof gekregen van Maaykes naaister om aan de burens te laten zien. Adembenemend. Ja, Barnaert had ze wel willen inlijsten.

Hij was al helemaal gewend aan het leven zonder schulden. Het leven zonder zijn dochter, dat zou wel nooit wennen. Toch woonde ze nog vlakbij. Maayke en Guido hadden een huis gekocht in het noorden van Haarlem waar, enkele decennia geleden, nieuwe grond bij de stad was getrokken door middel van een extra lus aan de singel, met op geregelde afstanden puntige bastions. Haarlem had dit initiatief niet beantwoord met navenante bevolkingsgroei en het terrein was nog steeds een janboel van halve straten die zich verloren in meer dan adequaat verdedigd braakland, goed geschikt om te leren paardrijden. Het nieuwe huis van de Wentincks lag aan het eind (of begin) van de Achter Nieuwe Gracht, juist ten noorden van de oude Zijlpoort, met een ommuurde tuin die grensde aan een van de bastions. Het was gloednieuw, met ruime lichte kamers als op een moderne gravure. In kamertjes onder het dak sliep het personeel: Dina en Hendrik, de kokkin, de keukenmeid en meneer Van Hoorn de tuinman, die ook voor de paarden zorgde.

Maayke moest erg wennen aan al die nieuwe gezichten, maar nog het meest aan haar lichtelijk onsmakelijke echtgenoot. Soms, midden in een prelude van Rameau, moest ze ineens ophouden met spelen. Dan dacht ze aan zijn nachtelijke bezoeken aan haar slaapkamer. Ze had ooit iets gelezen over Volgen wanneer de Natuur Roept, en ze nam aan dat dat het was wat ze dan deden. Papa had wel gelijk gehad, dat de Kunst boven de Natuur staat, en om haar ondankbare gedachten te vergeten telde ze dan maar weer alle kunstzinnige voordelen

van haar huwelijk: een schitterend klavecimbel in een muziekkamer met handgeschilderd Chinees behang, en veel andere mooie dingen. Pure schoonheid.

En dan was er die tweede, of eerste, reden om met de jonker te trouwen. Ze werd eraan herinnerd op een avond toen ze de deur van de boekhandel openduwde. Daar zat papa in kamerjas met, uitgespreid op de toonbank, het ontwerp van zijn landhuis. Ze bleef even bij de deur staan kijken. Ja. Haar werk was het, dat hij hier lekker zorgeloos kon zitten tekenen. Had ze zelf kunnen tekenen, dan had ze dit beeld vastgelegd om boven haar bed te hangen. Dan hoefde ze maar opzij te kijken iedere keer dat de twijfels haar besprongen. Kijk, zou het prentje dan zeggen. Kijk waarom je getrouwd bent. Niet voor je klavecimbel en je garderobe. Liefde. Voorwaar een goede reden.

Haar vader keek op en glimlachte. ‘Kom kijken meisje.’ Hij had kleine houten boompjes in rijen langs de paden gezet. ‘Kom hier naast me staan. In de ochtend – dit hier is het oosten – ga je hier je kruiden plukken voor de keuken. De dauw nog op de planten maar net genoeg zon – zo – dat het aangenaam is. Nu. Het wordt warm. Zie je? Voor wat schaduw wandel je hierheen...’

Hier sprong de grijze kat op de toonbank en verdween weer met een sprong achter in de winkel, een ravage achterlatend in de nieuwe aanplant.

‘Die kat niet binnen laten.’ De geplaagde ontwerper dook op de grond en kwam weer boven met een handvol boompjes.

‘Papa,’ zei Maayke terwijl ze hem hielp de boompjes weer neer te zetten. ‘Hoe zou je het vinden als je een hoek van je paradijs kon verwerklijken?’

‘Gelukkig weet ik waar alles stond. Wat zeg je kind?’ Hij zette een gipsen tuinbeeldje overeind. ‘Een hoek? Waar mag dat goed voor zijn? Heb ik je dan niets geleerd over proporties, harmonie? Wat had je in gedachten, een visvijver met een halve oranjerie? Praat geen nonsens. Het gaat hier om een paradijs. Alles of niets.’